

ТЕРМІНИ В ПЕРЕКЛАДІ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ ІЗ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ

Переклад наукових, науково-популярних текстів та есеїстики посідає окреме місце в теорії й практиці перекладу. Загалом переклад наукової літератури підпорядковується загальним правилам перекладу з однієї мови на іншу, але специфіка наукового тексту пов'язана з особливим слововживанням – наявністю фахової лексики, термінів, квазі-термінів та інших слів і сполучень слів, характерних для традиції вживання в науковій стилістиці мови оригіналу та мови перекладу.

Перекладач наукових текстів з польської мови зосереджується на змісті висловлення, його структурі, точності, логічному взаємозв'язку складових частин, науковому синтаксисі тощо, але водночас його погляд падає на особливий лексичний пласт – терміни та слова й словосполучення, які в польській традиції належать до книжної лексики, найчастіше мають інішомовне походження й оформлені мовою джерела походження.

Мета статті – дослідити, у які зв'язки вступають терміни та книжна лексика з текстом, яку функцію вони виконують, який вплив мають на реципієнта та як повинні й чи можуть бути перекладені.

У статті досліджено роль термінів та книжної лексики на прикладах із польськомовних наукових текстів, виявлено джерела їх походження, традицію вживання, написання й оформлення в тексті.

Важливим аспектом є бажання автора увести в текст книжну лексику, звернути на неї увагу читача, здійснити на нього вплив.

У результаті дослідження виявлено кілька стратегій відтворення термінів, квазі-термінів та книжної лексики: використання відповідного терміна, що функціонує в українській термінології, утворення нового терміна, перенесення інішомовного словосполучення до цільової мови без змін, заміна більш уживаним в українській мові відповідником тощо.

Ключові слова: переклад, літературознавство, термін, книжна лексика, науковий стиль.

Tetiana Pawlińczuk. Terminy w przekładzie literaturoznawczych tekstów naukowych z języka polskiego na język ukraiński.

Tłumaczenie naukowych, naukowo-popularnych tekstów oraz eseistyki zajmuje osobne miejsce w teorii i praktyce przekładu. Przekład literatury naukowej opiera się na ogólnych zasadach tłumaczenia z jednego języka na inny, lecz specyfika tekstu naukowego jest związana z wykorzystaniem osobliwej warstwy leksykalnej – pojawieniem się wyrazów specjalistycznych, terminów, quasi-terminów oraz innych wyrazów i połączeń, charakterystycznych dla tradycji wykorzystywania w stylistyce naukowej języka oryginału i języka przekładu. Tłumacz tekstów naukowych z języka polskiego na język ukraiński skupia się na treści przekazu, jego strukturze, precyzyjności, logiczności, składni naukowej i in. Jednocześnie jego pogląd jest skierowany na terminy oraz wyrazy i połączenia wyrazów, które w polskiej tradycji mianowano wyrazami książkowymi. Najczęściej mają one pochodzenie obce i są zapisywane w języku źródła pochodzenia.

Celem niniejszego artykułu jest zbadanie relacji między terminami i wyrazami książkowymi a tekstem, funkcji, które pełnią, oraz wpływu, który one czynią na odbiorcę, a także w jaki sposób się

tłumaczą i czy ewentualnie mogą być przetłumaczone.

W artykule zbadano rolę terminów i wyrazów książkowych na podstawie przykładów z polskich tekstów naukowych, zaznaczono źródła ich pochodzenia, tradycję wykorzystania i napisania. Ważnym aspektem jest życzenie autora wprowadzić w tekst wspomnianą kategorię leksyki w celu oddziaływania na odbiorcę.

W rezultacie badania ustalono strategię translatorskie w oddaniu terminów, quazi-terminów oraz wyrazów książkowych na język przekładu: wykorzystanie odpowiedniego terminu, który już funkcjonuje, tworzenie nowego terminu, przeniesienie obcego wyrazu bez zmian, zamiana wyrazu częściej używanym odpowiednikiem i in.

Słowa kluczowe: *przekład, literaturoznawstwo, termin, wyrazy książkowe, styl naukowy.*

Tetiana Pavlinchuk. Terms in the translations of the scientific literary texts from Polish into Ukrainian

The translation of scientific, scientific and popular texts and essays takes a special place in the theory and practice of translation. In general, translating scientific literature follows the main rules of translation from one language into another, but the peculiarities of scientific texts involve the use of specific words – special lexis, terms, quasi-terms and other words and combinations of words that characterize the scientific stylistics of the original language and the language of translation.

The translator of scientific texts from the Polish language concentrates on the idea of what has been said, its structure, precision, logic, scientific syntax, etc. At the same time, they focus on the specific lexical stage – terms, words, and connections of words, which in the Polish tradition is called bookish language. Usually, it has a foreign origin and is created in the language, where it came from.

The aim of this paper is to research what connections appear between the terms, bookish language, and the text, what function they have, what impact they make on recipient, and how they should be or may be translated.

The role of terms and bookish language has been investigated in this article on the examples from Polish scientific, scientific and popular texts; the sources of their origin, the tradition of using, writing and design have been demonstrated.

The important aspect is the intention of the author of the scientific text to put this type of lexis into the text and to involve the impact on the reader with it.

As a result of the research, some strategies for translating terms, quasi-terms, and bookish language have been defined: using the variant of the term, functioning in Ukrainian terminology, creating a new term, importing the foreign unit into the target language without change, changing to the more traditional variant in Ukrainian, etc.

Key words: *translation, literary studies, term, bookish language, scientific style.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. Переклад наукових, науково-популярних текстів та есеїстики посідає окреме місце в теорії і практиці перекладу. Водночас із науковим перекладом здійснюється обмін науковими досягненнями, знаннями й думками відомих зарубіжних науковців, сучасників та класиків наукової думки. Загалом переклад наукової літератури підпорядковується основним правилам перекладу з однієї мови на іншу, але специфіка наукового тексту пов'язана з особливим слововживанням – наявністю фахової лексики, термінів, квазі-термінів, книжної лексики та інших слів і сполучень, характерних для традиції вживання в науковій стилістиці.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. У польській лінгвістиці термінологію та іншу професійну лексику досліджували В. Новицький, Т. Скубалянка, З. Стоберський, В. Змажер, Є. Люкшин, С. Груча та інші. На функціонування іншомовних слів у сучасній польській мові звернула увагу Р. Пшибильська, а Я. Славінський окремо описав терміни, що з'являються в літературознавстві, зосередившись на їхній специфіці та відмінностях від термінології точних наук.

Українське термінознавство широко розроблене українськими вченими й має величезний пласт наукових досліджень залежно від галузей досліджуваної термінології. На актуальних проблемах сучасного термінознавства наголошували О. Курило, М. Зарицький, поширення латинських термінів і висловів в українській мові вивчали І. Вакулик, О. Балалаєва, особливості перекладу іншомовної термінології досліджували Л. Білозерська, В. Карабан, Т. Кияк, І. Корунець, А. Савенець та інші науковці.

Формулювання мети й завдань статті. Мета статті – дослідити, у які зв'язки входять терміни та книжна лексика з текстом, яке значення вони мають для реципієнта, чи впливає на вибір відповідного слова в тексті оригіналу бажання автора, як такі слова можуть бути перекладені й чи впливає вибір автора оригінального тексту на рішення перекладача.

Окреслення невирішених питань, порушених у статті. Питання появи «чужого» слова в мові перекладу не раз поставало перед перекладачами-практиками. Так, А. Савенець зауважує, що «відносний статус цільової культури щодо відправної не залишається без значення: за умов набагато вищого престижу культури-джерела мова перекладу, якщо вона відкрита на впливи ззовні, ризикує стати імітацією мови оригіналу» [10, с. 20]. Отже, із включенням іншомовних слів у цільову мову постає важлива дискусійна проблема: маємо справу з підпорядкуванням чи передаванням неспотвореної ідентичності іншого, чужого? У межах нашого дослідження розглянемо особливості вживання термінології, квазі-термінів, професійної та книжної лексики в польськомовних текстах наукового стилю, простежимо особливості передавання такої лексики українською мовою та можливості включення чужорідних слів у текст перекладу.

У ході аналізу використано основні лінгвістичні методи: спостереження, аналізу й синтезу, описовий, історичний, порівняльний та герменевтичний.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Величезний пласт польської термінології, а часом і слів, що стали загальноживаними, є запозичення з латинської мови. Цьому є історичне пояснення. Аж до поділів Польщі латинська мова була для освічених поляків другою рідною в мовленні й письмі, у художній літературі й наукових творах [26, с. 7]. Латинська мова незамінна в галузі права, філософії, архітектури, стародавньої й середньовічної історії, літературознавства, медицини, біології та інших наукових дисциплін.

І. Вакулик підкреслює також важливість латинської мови в професійній діяльності українських науковців, що склалося протягом багатьох століть аж до сьогодення. Слова латинського походження мають інтернаціональний характер [4, с. 57], повне монографічне дослідження учена присвятила аналізу системно-мовного й мовленнєвого функціонування термінів греко-латинського походження в рамках термінологічних одиниць, що належать сучасним терміносистемам окремих наук, у якому описано відбиття у відповідних термінах багатьох мов (українська, німецька, французька, англійська) таких важливих семантичних процесів, як синонімія, полісемія, антонімія [3].

Інтернаціоналізація термінів свідчить про те, що підпорядковані їм засоби професійної діяльності людини універсальні за своєю суттю. Часто один із іншомовних еквівалентів, який семантизує значення вихідної термінологічної одиниці, особливо влучно представляє відповідне поняття. Польські науковці допускають, що в такому випадку він може бути прийнятий у його рідній графічній формі як унікальний знак з погляду на тип семантичної прозорості: *shift*, *frame*, *lapsus linguae* [24, с. 75]. У польській мові неадаптовані іншомовні слова називаються варваризмами, але у випадку термінів ідеться про зумисне збереження форми (зокрема графічної) іншомовної термінологічної одиниці з погляду полегшення комунікації в письмовій формі [24, с. 83].

Закономірно, що перекладач починає своє дослідження з рідної мови, а пізніше знайомиться з іншими мовами та їхніми особливостями, вивчаючи способи й методи оформлення наукового тексту, передавання «мови наукових текстів» оригіналу цільовою мовою. Термін «мова наукових текстів», говорить М. Рахвалова, означає самі мовні засоби, які вживаються в науковому висловленні, а науковий стиль – це спосіб організації наукового

тексту, який формується стилістично навантаженими й стилістично не навантаженими засобами [28, с. 9].

Сучасний глобалізований світ – це світ активного взаємозв'язку й взаємопроникнення сенсів і знаків поміж культурами, швидкого запозичення й перенесення нововведень, бажання слідувати найпопулярнішим зразкам, відчувати дух часу, встигати за його інноваціями, розуміти їх, вправно називати й передавати словесно. Ці тенденції торкнулися також наукового дискурсу, оскільки науковці всього світу прагнуть заявляти про результати своїх досліджень, говорити спільною, зрозумілою для всіх мовою. Лояльне ставлення до запозичень, які незмінно входять у тексти різних стилів, зокрема наукового, і стають термінами, викликане ще й тим, що можливість доступу до інформації та оригінальних текстів значно розширилася, з'ясування незрозумілих слів у численних електронних словниках переважно не становить труднощів. Отже, слово, записане чужою мовою, уже не лякає як цілком незрозуміле, а, викликавши пізнавальний інтерес, спонукає до пошуку його значення. Про це свідчать і останні рішення українських редакторів перекладених наукових видань, у яких графічно виокремлені іншомовні терміни в оригінальному записі не супроводжуються виносками-поясненнями чи спеціально укладеними словниками.

Л. Туровська звертає також увагу на комплексні, міждисциплінарні дослідження, котрі виконують учені, поєднуючи в одне ціле можливості різних наук: «Цей процес взаємовпливу, взаємопроникнення неминує спричинює міграцію термінів у різні галузі науки, перетворення їх на загальнонаукові, міжгалузеві терміни. Отже, *необхідно встановити місце, функції терміна в колі проблем загальної теорії інформації*» [14, с. 45]. М. Зарицький підкреслює, що між терміносистемами окремих мов устанавлюються міжмовні термінологічні зв'язки [6].

Для розуміння значення та призначення терміна варто пригадати, що за окремим словом закріплене певне поняття, тобто спосіб розуміння та абстрактного уявлення результатів пізнання певної предметної галузі через усвідомлення історичних характеристик її об'єктів. Філософський словник окреслює поняття як форму мислення, що характеризується відображенням закономірних відношень та властивостей об'єктів у вигляді думки про їхні загальні та специфічні ознаки [15, с. 497]. Отже, поняття – це мислительна модель об'єкта, що формується в знаковій формі – слові чи словосполученні. Разом із поняттям з'являється судження – розумова дія, що розкриває зв'язок між поняттями.

Ці визначення особливо стануть у нагоді під час висування гіпотези щодо мислительних процесів та особливостей сприйняття іншомовних включень у польськомовному тексті – так званої книжної лексики. За редакторською традицією іншомовні включення візуалізуються – їх виділяють курсивом. Виокремлення як екстралінгвістична дійсність створює додаткове поле уваги реципієнта, спрямоване на відповідні слова, здійснює вплив на читача. А розуміння прямого й переносного значення слова, поняття, що за ним закріплене, витворення додаткового сенсу, пов'язаного з ним, є необхідною умовою під час творення терміна-оказіоналізму.

На сьогодні підтримується розуміння терміна як слова чи словосполучення, пов'язаного з поняттям, що належить певній галузі чи діяльності. Але терміни відбивають багатоаспектні види взаємозв'язку та взаємозалежності понять [14, с. 46].

Значення слова й поняття – не одне й те саме, поняття є ширшим, багатограннішим, воно вмщує більше аспектів, захоплює асоціативні мисленнєві процеси, фонові знання реципієнта: «У понятті ми розуміємо значення певної назви, тобто спосіб її розуміння, що з'являється в людських думках у результаті здійсненої мисленнєвої операції, яка називається абстрагуванням. Поняття – це абстракція, воно існує тільки в нашому мисленні. Конкретність (назва) й абстракція (поняття) завжди становлять пару й завжди співвідносяться (асоціюються) одне з одним: сприйнята назва викликає в думках відповідну мисленнєву операцію й навпаки: результатом здійсненої мисленнєвої операції є висловлена чи написана нами назва. Абстрактна назва не має свого десигната (предмета, об'єкта чи явища, до якого відноситься ця назва). Деякі терміни є конкретними назвами, деякі – абстрактними» [25, с. 8].

Передбачається, що термін не залежить від контексту, хоч у випадку квазі-термінів чи слів, що стають термінами в певному контексті, потрібно враховувати контекст. Поширеною є також думка, що точність та однозначність термінів, як і існування повних термінів-еквівалентів у інших мовах, не є правилом [2, с. 21]. Проводячи металінгвістичні дослідження, С. Груча підкреслює, що «кожен конкретний «текст» є конкретним продуктом конкретної людини. А це водночас означає, що кожен конкретний «текст» є продуктом, що постав на основі якоїсь конкретної мови, тобто *ідіолекту*, а не на основі якоїсь мови, зрозумілої як певна абстракція» [20, с. 114]. Тут доречно було б навести думку іншого лінгвіста: «Слова не мають сенсу, вони лише вживаються. Сенс, який передається у висловлюванні, залежить від взаємних зв'язків між словами, що складають контекст цього слова, та ним самим, а вони визначаються структурою мовної системи. Сенс – це напрямок, спрямованість до інших знаків» [21, с. 23].

У перекладознавчій практиці усталилися свої правила передавання термінологічних лексичних одиниць цільовою мовою, розроблені теоретиками й практикаками перекладу (В. Карабан, Т. Кияк, І. Корунець, А. Савенець): добір еквівалента іншомовного терміна, а в разі його відсутності здійснення описового перекладу; застосування перекладацьких трансформацій; створення нового терміна тощо. Прийнято не перекладати латинські терміни, а чужі для мови перекладу терміни залишати в мові оригіналу, наприклад, записавши їх у дужках. Номенклатуру так само переважно подають в оригіналі. Ці правила в польськомовних літературознавчих та філософських творах ілюструють приклади:

- W *Lekturach obowiązkowych* wyrazistą osobowość mają (oprócz wzmiankowanego przegrzebka) na przykład żółtopuzik, żaba śmieszka, salamandra bezpłucna..., przędziorek [23, с. 34] / У збірці «Позапланове читання» виразну особовість мають (крім згаданого морського гребінця), наприклад, жовтопуз безногий, озерна жаба, безлегенева саламандра..., павутинний кліщ [7, с. 32].

- Dzieło literackie jest zbudowane z *quazi-sądów*, które odsyłają czytelnika nie tyle do świata realnego, ile do świata przedstawionego, jedynie intencjonalnego [34, с. 122] / Літературний твір складається з квазі-суджень, які відсилають читача не стільки до реального світу, скільки до світу уявного, виключно інтенційного [13, с. 109].

- Larom wznoszono na rozdrożach kapliczki (*sacella*), które miały tyle wejść, ilu było właścicieli leżących obok gruntów, a w miastach budowano *lararia* na skrzyżowaniach ulic... [30, с. 223] / На роздоріжжях ларам встановлювали каплички (*sacella*), які мали стільки входів, скільки було власників земель, що лежали поряд, а в містах будували ларарії на перехресті вулиць... [9, с. 77].

- Dotyczy to także kwestii wspomnianego „żelaznego łańcucha”, który tylko przypomina *torques* [30, с. 246] / Це стосується також питання згаданого «залізного ланцюга», який тільки нагадує торквес [9, с. 102].

- Przez etykę pojmuje się najczęściej pewną *praxis* człowieka z człowiekiem – jednym lub wieloma [34, с. 66] / В етиці ми найчастіше розуміємо певну *praxis* людини з людиною – одною чи багатьма [13, с. 63].

- Należy odróżnić to, co w bycie jest *conditio sine qua non* pojawienia się piękna, od samego piękna [34, с. 120] / Потрібно відокремити те, що в бутті є *conditio sine qua non* появи краси, від самої краси [13, с. 107].

- Dobro i zło stanowią prawdziwą metafizykę istnienia ludzkiego, są tym, czym jest *meta-physica* [34, с. 189] / Добро і зло є справжньою метафізикою людського існування, вони є тим, чим є *meta-physica* [13, с. 181].

- Wydaje się, iż najbardziej podstawową formą uczestnictwa i warunkiem wszelkiej możliwej wzajemności jest uczestnictwo w byciu – Heideggerowskie *Mit-sein* [34, с. 284] / Видається, що найпершою формою участі й умовою будь-якої можливої взаємності є участь у «бути» – гайдеггерівське *Mit-sein* [13, с. 280].

Згадані вище правила виробляють необхідну уніфіковану модель поведінки перекладача, щоб текст не втратив своєї адекватності й важливого змісту, наукової цінності та інформативності, у наведених прикладах для окремих термінів дібрано їхні еквіваленти чи усталені запозичені форми, без змін передано латинські терміни й іншомовні вклучення, які є чужими й для мови оригіналу, і для мови перекладу. Передаючи сенс філософського дискурсу й зберігаючи його контекст, іншомовні філософські терміни подано в їхньому оригінальному звучанні й оформленні.

Щодо вживання в текстах латинських термінів, то Ф. Груча говорить про їхню додаткову вмотивовану асоціацію: «Вони виконують пізнавальну (семантичну) та експресивну (стилістичну) функцію. Неправильно обмежувати термінологію лише до комунікативної функції, фахова лексика виконує також когнітивну роль. Терміни не є самою лиш етикеткою понять, не є кінцевим (фінальним) когнітивним продуктом, а стають початковим знаряддям дискурсивних когнітивних процесів» [19, с. 35].

Сприйняття мови як засобу комунікації дає змогу зрозуміти, що терміни не є застиглими лексичними одиницями, які існують поза текстовою дійсністю. У тексті навіть терміни та інші сталі книжні словосполучення входять у взаємодію із загальним змістом сказаного, є частиною цілісного тіла наукового тексту. На вибір терміна в мові оригіналу впливає особистість автора, його власний стиль, підстиль створеного ним тексту, а також галузь науки. Термін не є бездіяльним словом, він входить у певні взаємозв'язки з текстом та реципієнтом. С. Гайда називає це життям терміна: «Термін вступає у зв'язок з іншими словами й виражає ті сторони поняття, які було визначено відповідно до пізнавальної спрямованості дослідника-автора та його орієнтації на певний тип реципієнта. У результаті системне значення, описане дефініцією, починає жити. У тексті в ньому відбувається перенесення акцентів, з'являються нові елементи сенсу. Контексти виявляють усе багатство інформації, що перебуває в текстовому значенні й убогість системних (словникових) значень» [18, с. 41].

Польські лінгвісти й знавці перекладу випрацювали також власну думку щодо роботи з науковими текстами: «Під час перекладу спеціалізованих текстів еквівалентні фахові терміни відіграють важливу роль, бо становлять пункти опертя, навколо яких перекладач розвиває свою версію перекладу, перекладаючи „через зміст”» [22, с. 135]; «У випадку перекладу особливої ваги набуває інтертекстовість. Текст перекладу вступає у міжтекстові зв'язки з паралельними оригінальними текстами в цільовій мові. Отже, перекладач стає перед обличчям подвійних міжтекстових зв'язків» [22, с. 138]. Завданням перекладача є «присвоїти» текст на потреби реципієнтів цільової мови, але він не може повністю відірватися від первинної інтертекстовості мови джерела.

Літературознавчі тексти мають свою специфічну термінологію, яка суттєво відрізняється від технічної термінології та термінології точних наук. На ці особливості гуманітарних текстів звернув увагу Я. Славінський. Аналізуючи літературознавчу термінологію, польський науковець підкреслює, що мова літературознавства не віддзеркалює жодної когерентної системи понять, а живиться досвідом усіляких доктрин, стихійно їх поглинає й некритично збирає. Ця мова формується протяжно, не зазнає революційних змін, не підлягає потрясінням. Вона розвивається безконфліктно, у нагромадженні й акумулюванні елементів, що походять із різних наукових контекстів [31, с. 211]. «Через термінологічні системи досліджень різних напрямків до загального словника науки про літературу потрапляють терміни, що походять з інших наукових дисциплін. У результаті вони витворюють з-поміж інших елементів літературної термінології обшири своєрідних неповних цитат з інших мов. Звичайно, різні анклавні таких цитат пов'язані з набором термінів, характерних окремим дослідницьким напрямком. Це також терміни філософського походження, які представляли різні школи й стилі філософування, що надихали теоретичну й методологічну думку дослідників літератури» [31, с. 216]. Такі терміни входили в літературознавство на різних етапах еволюції дисципліни.

Я. Славінський резюмує, що мова літературознавства є своєрідним випадковим поєднанням чотирьох елементів: наукового дискурсу; розмовного стилю; дискурсу впливу й переконування; поетичного мовлення (у широкому значенні) [31, с. 218].

Зрозуміло, що перекладач наукових текстів із польської мови зосереджується на змісті висловлення, його структурі, точності, логічному взаємозв'язку складових частин, науковому синтаксису тощо. Залежно від значення терміна та особливостей тексту він приймає відповідне перекладацьке рішення:

- Malarstwo, muzyka, film, fotografia tworzą światy alternatywne, może lepsze i piękniejsze, ale naznaczone skazą oderwania od rzeczywistości [23, с. 21] / Живопис, музика, кіномистецтво, фотографія творять альтернативні світи, можливо, кращі й прекрасніші, але позначені прямою відірваністю від реальності [7, с. 20].

- Efekt dziwności i delikatnej prowokacji, humorystyczna gra między przeszłością a teraźniejszością, rozśmieszająca predylekcją do kiczu obrazkowego i wierszotwórczego (ileż tam świetnych okazji grafomanii, szczególnie młodopolskiej) na pewno utwierdzają więzi serdeczne, tworząc wspólną przestrzeń odbioru zdumiewającego świata [23, с. 89] / Ефект дивності й елегантної провокації, гумористична гра між минулим і теперішнім, здатна розсмішити схильність до зображального й віршотворчого кітчу (скільки ж там чудових випадків графоманії, особливо з часів «Молодої Польщі»), без сумніву, утверджують щирі зв'язки, творячи спільний простір сприйняття дивовижного світу.

- Póki nadrealiści byli młodzi, brewerie miały charakter spontaniczny, wynikający z nadmiaru humoru i życiowej energii [23, с. 101] / Поки сюрреалісти були молодими, авантюризм мала спонтанний характер, що поставав із надміру гумору й життєвої енергії [7, с. 108].

- Dlatego w świecie przedstawionym Herberta do głosu dochodzi nie alegoryczny Chronos pożerający wyimaginowany świat mitu, lecz realne cierpienie materii, ludzkiej i nieożywionej, miażdżonej żelazną gaśienicą czolgu historii [30, с. 35] / Тому в образному світі Герберта слово має не алегоричний Хронос, який пожирає уявний світ міфу, а реальне страждання матерії людської й неживої, яку розчавлюють залізні гусениці танка історії [9, с. 17].

- Dotyczy dziejów, ale nie dotyka świata ducha [30, с. 285] / Це стосується історичного минулого, але не торкається світу духу [9, с. 141].

- Tragiczna wizja stojącego naprzeciw swego losu człowieka, pesymistyczna wizja dziejów oraz zauroczenie pięknem świata – tak, jak to nakreślił Henryk Elzenberg – są w zasadniczych rysach zgodne z portretem bohatera i światem wykreowanym w utworach Zbigniewa Herberta [30, с. 294] / Трагічний світогляд людини, яка стоїть проти своєї долі, песимістична візія історичних подій минулого та захопленість красою світу так, як накреслив це Генрик Ельзенберг, в основних рисах погоджені з портретом героя і світом, витвореним у поезії Збігнева Герберта [9, с. 150].

- Tu zło funkcjonuje jako siła wewnętrzna, a nie zewnętrzna wobec kondycji ludzkiej i dziejotwórczych wysiłków [30, с. 22] / Тут зло функціонує як внутрішня, а не зовнішня сила щодо людського становища у світі та сил, які творять історію [9, с. 10].

- Dla lektury wiersza ważne jest jego sąsiedztwo oraz miejsce w tomiku, lecz tradycja wspólnego czytania ostatnich dwóch wierszy tomu *Pan Cogito* wynika nie tylko z powodu formalnej przyległości, ale przede wszystkim z racji poruszania tych samych tematów i identycznych ocen ludzkich postaw [30, с. 89] / Для прочитання вірша важливим є його сусідство та місце в збірці, але традиція читати останні два вірші збірки «Пан Когіто» разом постає не тільки з приводу формальної прилеглості, а й передусім через порушення тих самих тем та ідентичних оцінок людських позицій [9, с. 123].

- Bez względu na wybór interpretacyjnej ścieżki potwierdza się pierwotna intuicja: biblijne obrazy i archetypy albo przez swój dobór, albo przez przekształcenie prowadzą do ponurej wizji duchowego upadku [29, с. 203] / Незалежно від вибору шляху інтерпретації підтверджується

первісне осяяння: біблійні образи й архетипи або через їхній добір, або через їхнє перетворення провадять до понурої візії духовного занепаду [8, с. 170].

• ...Arkadiusz Kalin w swoim artykule... pyta wprost: „po co nam schulzologia?” [33, с. 10–11] / ...Аркадій Калін у своїй статті... питає прямо: «Навіщо нам шульцознавство?» [11, с. 10].

У польськомовних наукових літературознавчих текстах з'являються численні терміни: поема (*poemat*), вірш (*wiersz*), поезія (*poezja*), роман (*powieść*), фабула (*fabuła*), метафора (*przenośnia, metafora*), іронія (*ironia*), сарказм (*sarkazm*), меланхолія (*melancholia*), фонетика (*fonetyka*), фразеологія (*frazeologia*), гротеск (*groteska*), драма (*dramat*), комічне (*komizm*), анжамбеман (*przerzutnia*), епітет (*epitet*), діалог (*dialog*), лімерик (*limeryk*) синекдоха (*synekdocha*), гіпербола (*hiperbola*), літота (*litota*), інтертекстуальність (*intertekstualność*), архетекст (*archetekst*), гіпотекст (*hipotekst*), гіпертекст (*hipertekst*), синтаксис (*składnia*), верлібр (*wiersz wolny*), хорей (*trochej, chorej*), суміжне римування (*parzyste, sąsiadujące*), перехресне римування (*krzyżowe, przeplatane*), кільцеве римування (*okalające*), літературний модернізм (*literatura nowoczesna*), притча (*parabola*), ліричний герой (*podmiot liryczny*), гуманітарні науки (*nauki humanistyczne*) тощо. Із польських відповідників бачимо, що лиш деякі мають польське коріння, натомість решта має іншомовне походження. Але традиція вживання термінів у фахових текстах не зобов'язує візуально сигналізувати їхнє «чуже» походження курсивом. Подальші приклади наведено для ілюстрації можливого перекладу термінів, що мають різне походження:

• Poprzez studium przedmiotu bohater konstituuje własną jaźń. Rzecz okazuje się swoistym totemem, w którym została zamknięta część duszy. Podobnie dzieje się, gdy narrator obsadza się w roli mechanicznej zabawki. Przedmiot zyskuje wymiar metaforyczny, zaś jego prosty ruch to przenośnia postulowanego stanu duszy, korelat nieświadomego, które znajduje pretekst, by móc się ujawnić [33, с. 215] / Через дослідження предмета герой формує власну самість. Річ виявляється своєрідним тотемом, у який замкнено частину душі. Схоже відбувається, коли наратор увіходить у роль механічної іграшки. Об'єкт набуває метафоричного виміру, натомість його простий рух – це метафора постульованого стану душі, корелят несвідомого, яке знаходить претекст, щоб могли оприявнитися [11, с. 199].

• Płaszczyzną porównania będzie przede wszystkim dorobek modernistyczno-romantyczny, wpisany w szeroki kontekst literatury nowoczesnej, rozumianej jako ogół kierunków artystycznych XX wieku [33, с. 10] / Площиною порівняння стане насамперед модерністично-романтичний доробок, уписаний у широкий контекст літератури періоду модернізму, яку розуміємо як загал мистецьких напрямів ХХ століття [11, с. 9–10].

• Następuje odczłowieczenie deskrypcji bohaterów przy „jednoczesnej humanizacji rzeczy i przyrody” / Відбувається дегуманізація зображення героїв за «одночасної гуманізації речей і природи».

• Jak zawodna i ryzykowna może być strategia poety, dowodzi historia Curatii Dionisii, której lektura zależy od wiedzy (lub jej braku) na temat istnienia stelli nagrobnej w Grosvenor Museum w mieście Chester [30, с. 185] / Наскільки непевною й ризикованою може бути стратегія поета, доводить історія твору «Курація Діонісія», прочитання якого залежить від знань (або їх браку) на тему існування надгробної стели у музеї «Гросвенор» у місті Честер [9, с. 38].

• Tymczasem interpretatorzy dwudziestowiecznej wersji starożytnego bohatera zgodnie odczytują postawę prokonsula jako zakłamaną i podejrzewają go o samoułudę, a nawet hipokryzję [30, с. 252] / Тимчасом інтерпретатори версії античного героя, яка походить із ХХ століття, погоджуються в прочитанні постаті проконсула як зламаної та підозрюють його в самообмані й навіть лицемірстві [9, с. 108].

Літературознавчий термін часто відіграє роль, передбачену для риторичних засобів мовлення, що мають на меті порадити щось реципієнтові, накинути йому якісь погляди, викликати в ньому готовність до визнання оцінок, котрі пропонує мовець. У його семантичній

структурі міститься первінь прагматичного значення, яке відсилає до світогляду, смаків чи вірувань суб'єкта висловлення, а водночас наміру спрямованого впливу на світогляд, смаки чи переконання реципієнта [31, с. 220].

Водночас погляд перекладача падає на особливий лексичний шар – терміни та слова й словосполучення, які в польській традиції належать до вишуканої лексики. Така лексика, позначена в польській лексикографії індексом *wyraz książkowy*, створює особливий тон висловлення, демонструючи ерудицію мовця. Упадає в очі такий лексичний набір ще й тому, що значна кількість уживаної в польських наукових та науково-популярних текстах вишуканої лексики має іншомовне походження й у польській видавничо-редакторській практиці прийнято виокремлювати такі слова чи сполучення слів курсивом, що сигналізує їхню інакшість на тлі польського тексту.

Увіходячи в мову, яка запозичує термін, частина слів у міру поширеності їхнього вживання пристосовується до фонетики мови, що їх приймає. Так, про адаптацію окремих іншомовних слів-термінів свідчить пристосоване до фонетики польської мови написання: «*lokus*» (на місці запозиченого *locus*), «*ekslibris*» (на місці *ex libris*), «*eksodus*» (на місці *exodus*), «*haker*» (на місці *hacker*), «*czip*» (на місці *chip*), «*haiku*» (на місці *hai-kai*) тощо [32]. Таке написання є адаптацією слова. Цікавим є те, що трапляються також лексичні одиниці, котрі через поширеність уживання у польськомовному культурному середовищі не сприймаються як терміни чи іншомовні вклучення, хоч і є чужорідними, та не виокремлюються курсивом. Вони широко вживаються в польській літературній мові, натомість потребують пошуку відповідника в українському перекладі: «*kontemplacja*» («замисленість», «споглядання»), «*perswazja*» («вплив», «переконування»), «*dyskretny*» («тактовний», «делікатний»), «*konsternacja*» («збентеження», «розгубленість»), «*tywalizacja*» («суперництво»), «*adoptować*» («прийняти», «усиновити») тощо. Іншомовне втручання, засигналізоване редакторською видавничою традицією курсивом як чуже, не завжди має латинське чи грецьке походження. Натрапляємо також на терміни-вклучення з англійської мови (*story, love story, action painting*), німецької (*Fürsorge, Bestellen, stellt*), французької (*jouissance, désir, déjà vu, la belle époque, art informel*), грецької (*poiesis, episteme, techné*).

Отже, у роботі з науковим джерелом, маємо усталені способи перекладу термінології. Інша ситуація розгортається під час перекладу вишуканої книжної лексики, яка охоплює лексику, що вживається переважно в письмових, офіційно-наукових, публіцистичних та урядових текстах. Вона близька до загальнонаукової термінології (а це найбільш загальні категоріальні поняття, які однаково важливі для всіх чи великої кількості наук) [18, с. 65]. До книжної лексики належать також «чужі слова»: «Чужі слова – це слова, що мають ознаки «чужості», наприклад, зберігають написання мови оригіналу, вимову тощо. Одна з причин звернення до чужих слів – це потреба надати висловленню експресивності, коли на думку автора, те, що він хоче висловити чи описати, краще, успішніше, точніше, влучніше, на його думку виражає чуже слово» [27 с. 5]. Запозичення з інших мов зазвичай поступово пристосовуються до фонологічної й граматичної системи польської мови. Винятком є так звані чужі слова-цитати («втручання»), які хоч і вживаються мовцями в польськомовних текстах, зберігають незмінену оригінальну форму – орфографічну і звукову: *high life, remake, public relations, fifty-fifty, à propos, vis-à-vis, ex aequo, expressis verbis, curriculum vitae* [27, с. 8].

Отже, численні слова й чужомовні вислови, зокрема у формі цитат з літератури чи сентенцій і максим, крилатих слів у літературній мові утворюють шар ерудиційної лексики, яка стилістично кваліфікується як книжна. Послугування нею свідчить про опанування ширших, більших, ніж повсякденний репертуар, засобів мови й зазвичай віддзеркалює вищий рівень освіти й розумової культури мовця. У цьому пласті й далі перебувають вислови-цитати з латинської (*prodomo sua, vox populi vox Dei*), попри те, що зникає обізнаність із цією мовою в сучасному світі [27, с. 17]. Наш досвід роботи з польськомовними науковими текстами показує, що такі слова є незмінними в монографіях, наукових статтях, дослідженнях, у фаховому мовленні.

Аналізуючи взаємодію слів у тексті, залежність значення, ролі та здійсненого впливу конкретного слова від численних факторів, ми згадували про комунікацію лексем, їхній взаємозв'язок. Але ця комунікація здійснюється й за допомогою невербальних засобів – у польському тексті «чужі» слова виокремлено курсивом. Виокремлення курсивом – суто редакторський прийом, це спосіб відокремити лексеми іншомовного походження від польської лексики, своєрідний спосіб позначити втручання з іншої мови. З функціонального погляду, що видно зокрема в популярно-наукових текстах, виокремлюються групи слів, що служать для передавання наукової інформації (зокрема терміни) й пояснення наукового змісту та для звернення уваги реципієнта й активного впливу на читача (слухача) [18, с. 73].

- Inna rzecz, że na skutek nagłej metamorfozy gatunek *homo sapiens* zaczął niebezpiecznie przekształcać się w gatunek *homo demens* [23, с. 40] / Інша справа, що в результаті раптової метаморфози вид *homo sapiens* почав небезпечно перетворюватися на вид *homo demens* [7, с. 39].

- Передісторію заселення Землі, у якій людина як суб'єктна свідомість не могла брати участі, для потішання й задля мисленнєвого експерименту *post factum* представлено як факт вільного вибору [7, с. 38].

- Час, який не належить ані ночі, ані надранню, тут є різновидом екзистенційної перерви, коли енергії подій вичерпалися й цикл нового дня не почався – разом із мріями, ілюзіями, твореними *ad hoc* мітами [7, с. 51].

- У «Рецензії на ненаписаний вірш» з'являється кілька мовних планів: слово рецензента, поетичне слово в цитатах *in extenso* й проміжна зона, де, на перший погляд, у залежному мовленні заломлюються обидва види експресії, утворюючи дивний код непогоджених між собою значень... [7, с. 72].

- Як молитва *à rebours*, що звертається до порожньої трансценденції та іронічно визнає божеством людину, приречену на нерозв'язуваність найважливіших проблем існування [7, с. 82].

- Шимборська, може, сильніше, ніж досі, уводить постать *cicerone*, яка говорить про елементарні речі, пояснюючи *ab ovo* наше буття й перебування, час і тривання [7, с. 150].

- *Poesia docta*, зворушливе співжиття з переказами традиції, самоіронічні портрети, маски й костюми, опосередковані завуальовані зізнання творять чергові спільні обшири... [7, с. 10–12].

Важливість включення таких слів в оригінальному записі можна пояснити тим, що джерелом стилістичної цінності бувають слова, що перейшли з інших мов разом із речами, котрі вони називають, й коли вони далі асоціюються з їхнім первинним середовищем, яке все ще викликають [21, с. 38]. Сенс будь-якого слова перебуває в межах висловлення (а сенс існував би тільки в межах висловлення) визначається через його зв'язок з рештою слів, що з'являються в ланцюгу мови [21, с. 93–94]. Поєднання цих чинників дає змогу зробити висновок про важливу роль автора, перекладача, редактора у виборі слова та способу привернення уваги читача до нього.

Щодо окремих слів, розпізнаних польським автором та позначених редактором як чужі включення, постає питання щодо способу передавання їх цільовою мовою. Сучасний словник-мінімум іншомовних слів подає низку іншомовних слів і висловів, уживаних в українській мові в оригінальному написанні: *à propos, cogito ergo sum, curriculum vitae, idée fixe, homo sapiens, implicite, explicite, in extenso, in toto, sic, sui generis, et caetera (et cetera)* [12]. Натомість словник іншомовних слів 2006 року фіксує інші варіанти написання запозичень: *експліцитний, імпліцитний, лібідо, ай-к'ю, ремейк (римейк), логос, локус, візаві* [1]. Адаптуються до потреб мови часто вживані терміни: *сакрум, профанум, его, континуум* тощо. Цікавим є спостереження щодо запису таких слів. Так, *ego*, яке фактично означає «Я», уживається у формі «его» у фаховій літературі як філософський і психологічний термін [16]. Рішення

перекладача про те, як записати слова *ego*, *logos*, перекладаючи з польської мови, яка теж послуговується латиницею, підказує контекст та наявність чи брак редакторського сигналу:

- «Ja» w tych wierszach nie musi być narcystyczne, wyobcowane, przesadnie cierpiące, wyrafinowane aż do granic maniery [23, с. 111] / «Я» у цих віршах не мусить бути нарцистичним, відокремленим, перебільшено страждаючим, аж до межі манірності вишуканим [7, с. 118].

- «Ja» poszczególne, obdarzone filozoficzną zdolnością zdumienia wyłania się z wielkiego porządku wszelkich istnień [23, с. 122] / Конкретне «Я», обдароване філософічною здатністю подивування, вихоплюється із великого порядку всіх існувань [7, с. 129].

- Rozbudowana, ambiwalentna podmiotowość wymaga aktualizacji nie tylko w jasno zdefiniowanym ja narratora, bowiem osoba staje się niejako żywiołem samej narracji – zmiennej, wielopoziomowej, polifonicznej, ale, paradoksalnie, będącej głosem wszechwładnej jednostki twórczej, która w pełni panuje nad proteuszową kreacją ego [33, с. 36–37] / Розгалужена, амбівалентна суб'єктність вимагає актуалізації не тільки в чітко визначеному «Я» наратора, бо ж особа стає нібито джерелом самої нарації – змінної, багатшарової, поліфонічної, але, парадоксально, такої, що є голосом усевладної творчої особистості, яка цілковито панує над несталим витворюванням ego [11, с. 36].

- ...bohater Różewicza jest zwykłym człowiekiem i rozumiany był przez autora i jego czytelników jako reprezentant zdradzonego pokolenia, a nie postać wyniesiona nad innych, niezwykła dzięki swemu *ego* lub w innym sensie wyjątkowa [29, с. 55] / ...герой Ружеви́ча теж є звичайною людиною і був сприйнятий автором і його читачами як представник зрадженого покоління, а не постать, що підноситься над іншими, особлива завдяки своєму ego чи виняткова в іншому сенсі [8, с. 47].

- *Logos* znaczy to, co rozumne, mądre... Horyzont agatologiczny to taki horyzont, w którym wszystkimi przejawami innego i moimi włada swoisty logos – logos dobra i zła, tego, co lepsze i co gorsze, wzlotu i upadku... [34, с. 61] / *Logos* означає те, що розумне, мудре... Агатологічний горизонт – це такий горизонт, у якому всіма проявами керує своєрідний логос – логос добра і зла, того, що краще та що гірше, злету та падіння... [13, с. 57].

Якщо йдеться про саме лиш сигналізування чужості, то в українській мові немає потреби цього робити – іншомовні слова, адаптовані до українського правопису (*лібідо*, *локус*, *логос*, *профанум* тощо) і так сприймаються як чужі. Підкреслена «чужість», що промовляє, сигналізує, звертає на себе увагу, постає разом із оригінальним написанням зазначених слів, коли перенесення їх у незмінному вигляді здійснено зі стилістичною метою, коли залежить на тому, щоб звернути увагу на поняття та весь широкий контекст, пов'язаний із ним. Зокрема, адаптовані *локус*, *сакрум*, *логос* пристосовуються до цільової мови й стають змінними, натомість візуалізовані *locus*, *logos*, *sacrum* фіксують саме поняття й залишаються незмінним знаком. Знак – необхідний посередник абстрактного пізнання і допомагає класифікувати дійсність. Завдання так оформленого слова – звернутися до абстрактного поняття, до іншомовного слова в його записі як до знака. Досліджуючи явище чужомовних включень, варто звернутися до когнітивної лінгвістики, тобто спробувати поглянути на вибір лексеми з погляду автора оригіналу, редактора, перекладача. Так, чужорідні *explicite*, *implicite* в польськомовному тексті можна було б замінити адаптованими *eksplicytny*, *implicytny* чи вже згадуваними *lokus*, *ekslibris* тощо, але автор обирає оригінальну форму. Так само, як і вислів *et caetera*, який за бажанням автора польськомовного тексту цілком міг би бути замінений на польський відповідник¹:

- Uczuciowość i samokontrola, radość i żal, epifaniczne zachwyty i oskarżenia złego świata mają odmienne kształty w obu rozpatrywanych przypadkach. *Et caetera, et caetera...* [23, с. 12] /

¹ Наші консультації з авторами польських наукових праць підтверджують авторський намір свідомо вводити у свої тексти іншомовні включення зі стилістичною метою та за усталеною традицією наукового дискурсу. – Прим. Т. П.

Почуттєвість і самоконтроль, радість і жаль, захоплення в об'явленнях і звинувачення недоброго світу мають різні форми в обох аналізованих випадках *Et caetera, et caetera...* [7, с. 11].

Чи має бажання автора впливати на вибір лексеми перекладачем? На нашу думку, це залежить від стилю тексту, наданого для перекладу, його мети, завдань, загального контексту та традиції вживання іншомовної лексики в мові перекладу.

Трапляється, що терміни, книжна лексика, іншомовні афоризми чи слова-коди з'являються й у художніх текстах зі стилістичною метою. Рішення перекладача залежить від смислового наповнення тексту, мети вживання іншомовного знака та шляху інтерпретації твору.

- *Był pospolity jak inni / umeblowane myśli / skóra ręki na poręczy krzesła / bruzda czułości na policzku / kiedyś / kiedyś różnie / kiedy ostygnie / osiągnie stan satori* [5, с. 260, 262] / Був пересічний, як і інші / думки вмебльовані / шкіра рук на поручні крісла / зморшка чулості / на обличчі / колись /колись згодом / коли остигне / осягне стан *satori* [5, с. 261, 263].

- *Pochłania mnie / bezmiar / przetykany Czarnymi Dziurami / filozofia trzeciej nad ranem / filozofia kasa / ergo New Age* [5, с. 540] / Мене поглинає / безмір / проштрикнутий Чорними Дірами / філософія третьої вранці / філософія похмілля / *ergo New Age* [5, с. 541].

- На питання, хто винен, / нічого, тільки мовчання. / Невинне небо, *circulus coelestis*. / Невинна *terra nutrix*, земля-годувальниця. / Невинний *tempus fugitivum*, час. / Невинна антилопа, *gazella dorcas*. / Невинна левиця, *leo massaicus*. / Невинне ебенове дерево, *diospyros mespiliformis*. / І спостерігач з біноклем перед очима, / в таких, як цей, випадках / *homo sapiens innocens* [17, с. 117].

- *Autorkę gnębi myśl o życiu trwonionym tak lekko... O „państwieniu się” (sic!) ludzi nad ludźmi* [17, с. 44] / Авторку гнітить думка про життя, марноване так легко... Про «старшинство» (sic!) одних людей над іншими [17, с. 45].

- *Wyłączność wyolbrzymia i zobowiązuje, / wyłania się więc problem jak żyć et caetera/ albowiem „pustka tego za nas nie rozstrzygnie”* [17, с. 44] / Винятковість перебільшує й зобов'язує, / отже, з'являється проблема, як жити тощо, / оскільки «порожнеча цього за нас не вирішить» [17, с. 45].

Цікавими є також різні перекладацькі рішення щодо передавання латинського *cogito*:

- Звідси впливає висновок: ідея нескінченності не походить із акту *cogito*, але має бути закладена в ньому Богом [13, с. 51].

І якщо наведений приклад не викликає особливих сумнівів у перекладача, то назва збірки Збігнева Герберта «*Pan Cogito*», яка отримала назву від образу головного героя, іменованого як *Pan Cogito*, змушує замислитися. В. Дмитрук перекладає її «Пан Когіто» (Герберт З. Вибрані поезії / пер. В. Дмитрука. Львів: Каменяр, 2001), що має своє пояснення: імена та прізвища осіб транскодуються відповідно до усталеної традиції. Натомість В. Бутевич зосереджується на філософському наповненні іншомовного *cogito*, добре знаному з декартівського „*Cogito ergo sum*”, і залишає в українському перекладі слово, за яким закріплена ціла філософська історія й філософський дискурс, без змін – «Пан *Cogito*» (Герберт З. *Pan Cogito* / пер. В. Бутевича. Тернопіль: Крок, 2019). Образ Пана Когіто, мислячої людини, що важко й безперестанно думає в сірому, буденному й бездумному середовищі обивателів, нав'язливо з'являється в оригіналі. Так само нав'язливо, постійно нагадуючи про себе й про потребу пошуку відповідей на непрості життєві питання, з'являється записане в незмінній формі ім'я ліричного героя в перекладі В. Бутевича. Залишене в оригіналі прізвище стає знаком-символом, відсилає до коду мислення. Обидва перекладачі намагалися передати заданий автором оригіналу сенс, але використали різні підходи й зосередилися на різних цінностях, що ще раз підкреслює складність перекладу та входження когнітивної лінгвістики та герменевтики у сферу перекладу. Вибір значеннєвої версії слова здійснюється у висловленні, у контексті інших ужитих у ньому слів: «Не тільки вибір: контекст урухомлює в

слові різнорідні моментальні значення, не передбачені словником, пов'язані з одноразовими обставинами мовлення, okazionalni» [31, с. 219].

Окремо варто вказати на стилістичне явище, яке є предметом дослідження когнітивної лінгвістики – появу в мовному тексті позамовної дійсності – ставлення мовця до висловленого. Так само, як курсив сигналізує «чужість» уживаного слова, чужорідність позначуваного ним виражає запис слова фонетичною транскрипцією без перекладу й без пояснення. Передбачається, що вжита у такий спосіб лексема є носієм додаткової інформації, відомої реципієнтові, а запис фонетичною транскрипцією відсилає до спільного для всіх історично-культурного дискурсу і пов'язаних із ним суспільних настроїв, зокрема зневаги та спротиву. Запис слова, його «фонетичне вбрання» є формою, яка передає його внутрішній зміст:

- *Niewątpliwie jest to moment, w którym stało się jasne, że Polska definitywnie przegrała wojnę i straciła niepodległość na rzecz sowietów...* [29, с. 70–71] / Безсумнівно, це саме той момент, коли стало зрозумілим, що Польща остаточно програла війну й утратила незалежність на користь «советам»... [8, с. 62–63].

- *«rewolucja w lekkich płasach jest i była snem»* / революція в легких «плясках» є і була сном.

Завершуючи огляд присутності термінів, квазі-термінів та книжної лексики в наукових літературознавчих текстах та художній літературі, варто згадати про ще одне оригінальне явище: авторські терміни-оказіоналізми, що постають у результаті творчих вправлянь поетів. Так, Віслава Шимборська, яка є авторкою коротких гумористичних поетичних форм, стала творцем нових термінів: *«moskaliki»*, *«altruistki»*, *«podsluchańce»*, *«odwódky»*, *«lepiej»*. Назва кожного з цих термінів має свою історію, тож переклад-перенесення терміна в іншу мову потребував би розуміння їхнього походження. І якщо *«москаліки»*, *«альтруїстки»* й *«відгорілки»* досить просто перенести на український ґрунт, зважаючи на їхню етимологію, то *«відгорілки»* й *«кращики»* потребують додаткового коментаря².

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Проаналізовані в статті теоретичні джерела щодо вживання й перекладу термінів, професійної і книжної лексики та спостереження за рішеннями перекладачів, які стосуються передавання цього шару лексики українською мовою (70 прикладів), дають змогу зробити кілька висновків: загалом уживання термінів у перекладних текстах підлягає усталеній традиції перекладу наукової літератури та інших видів текстів; зважаючи на взаємозв'язок слів у тексті, їхню комунікативну та когнітивну функцію, звертаємо увагу на контекст та неодмінну присутність у тексті автора оригіналу та його бажання у виборі терміна. Особливість літературознавчих текстів полягає в тому, що «мова науки про літературу уподібнюється до мови самої літератури із властивим їй бажанням впливати й переконувати; незалежно від того, багато чи мало термінів з'являється в тексті, трактуємо їх як важливі зі стилістичного погляду» [31, с. 221]. Я. Славінський підкреслює, що на поширення певних термінів часто впливають умови, що лежать поза полем змісту: експресивне навантаження слова, його «екзотичне звучання», міра алюзійності. Термін може виступати як активний учасник словесної гри, ставати об'єктом метафоричних операцій (зокрема це стосується запозичених термінів), зняряддя стилізації, цитатою, вимисленим концептом [31, с. 222]. Варіативність, яка з'являється під час перекладу окремих лексичних одиниць, зумовлена контекстом, стилем, зафіксованим в оригіналі невербальним чи позамовним сигналом, заохочує перекладача до активного включення в спільну з автором діяльність творення тексту.

² «Odwódky» («відгорілки») утворилися від поєднання двох перших слів відомої польської приказки «Od wódki gozumi krótki». У цих жартівливих поетичних формах на першому місці вказується буд-який алкогольний напій, далі – наслідки його вживання. В українській культурній традиції знайдемо схожі приказки: «Від горілки й пиття нема ні хати, ні життя», «Від горілки нема ні хати, ні жінки». Жартівливі «lepiej» («кращики») починалися зі слова «lepiej», що українською означає «краще», звідси походить їхня назва. – Прим. Т. П.

Список використаних джерел та літератури

1. Бибик С. П., Сютя Г. М. Словник іншомовних слів. Тлумачення, словотворення та слововживання / за ред. С. Я. Ярмоленко. Харків : Фоліо, 2006. 623 с.
2. Білозерська Л. П., Возненко Н. В., Радецька С. В. Термінологія та переклад : навч. посібн. для студентів філолог. напряму підготовки. Вінниця : Нова книга, 2010. 232 с.
3. Вакулик І. І. Давньогрецька та латинська мови як джерело сучасної наукової термінології : монографія. Київ : Видавничий центр НУБіП України, 2014. 240 с.
4. Вакулик І. І. Латинська мова: шляхи проникнення у нові західноєвропейські мови. *Міжнародний філологічний часопис*. 2016. № 257. С. 57–63.
5. Герберт З. Вибрані поезії : пер. В. Дмитрука. Львів : Каменяр, 2001. 567 с.
6. Зарицький М. Актуальні проблеми українського термінознавства. *Мова і культура*. Київ : Вид. дім Дмитра Бурого, 2000. Вип. 1. Т. 2. С. 88–90.
7. Лігенза В. Без рутини. Про поезію Віслави Шимборської та Збігнєва Герберта : пер. з пол. Т. Павлінчук. Львів : Літопис, 2021. 208 с.
8. Рушар Ю.-М. Мене, текел, перес. Образи Бога у творчості Тадеуша Ржевича : пер. з пол. Т. Павлінчук. Львів : Літопис, 2020. 268 с.
9. Рушар Ю.-М. Сонце республіки. Римська цивілізація у творчості Збігнєва Герберта : пер. з пол. Т. Павлінчук. Львів : Літопис, 2021. 178 с.
10. Савенець А. Переклад на сторожі іншости. *Критика*. 2012. № 11–12 (181–182). С. 20–23
11. Субоч-Б'ялек П., Старонь І. Надкольори і надаромати: Шульц, Мюллер, Блекер : пер. з пол. Т. Павлінчук. Львів : Літопис, 2022. 280 с.
12. Сучасний словник-мінімум іншомовних слів. Київ : Довіра, 2002, 445 с.
13. Тішнер Ю. Філософія драми : пер. з пол. Т. Павлінчук. Київ : Дух і Літера, 2019. 304 с.
14. Туровська Л. Сучасні аспекти дослідження української термінологічної лексики. *Українська наукова термінологія : зб. матеріалів науково-практичної конференції «Українська наукова термінологія. Суспільні та гуманітарні науки»*. Київ, 2010. № 3. С. 44–52.
15. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І Шинкарука. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
16. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с.
17. Шимборська В. Може, це все / упор., вступ і переклад А. Савенця. Ольшаниця : BOSZ, 2011. 128 с.
18. Gajda S. Współczesna polszczyzna naukowa. Język czy żargon? Opole : Instytut Śląski w Opolu, 1990. 138 s.
19. Grucza F. Terminologia, jej przedmiot, status i znaczenie. *Teoretyczne podstawy terminologii* / pod red. F. Gruczy. Wrocław–Warszawa–Kraków : Wyd. Polskiej Akademii Nauk, 1991. S. 11–42.
20. Grucza S. Od lingwistyki tekstu do lingwistyki tekstu specjalistycznego. Warszawa : Zakład Graficzny UW, 2004. 220 s.
21. Guiraud P. Semantyka. Wiedza Powszechna. Warszawa, 1976. 136 s.
22. Kielar B. Z. Problemy tłumaczenia tekstów specjalistycznych. *Teoretyczne podstawy terminologii*. Wrocław, 1991. S. 133–140.
23. Ligęza W. Bez rutyny. O poezji Wisławy Szymborskiej i Zbigniewa Herberta. Kraków : Instytut Myśli Józefa Tischnera, 2016. 336 s.
24. Lukszyn J., Zmarzer W. Teoretyczne podstawy terminologii. Warszawa : Zakład Graficzny UW, 2006. 190 s.
25. Nowicki W. Metoda pracy nad terminologią wybranej dziedziny wiedzy. Warszawa : Wyd. Czasopism i Książek Technicznych SIGMA, 1979. 46 s.
26. Peńkos J. Przedmowa. *Słownik łacińsko-polski. Łacina w nauce i kulturze*. : Kantor wydawniczy ZAKAMYCZE, 2001. 502 s.
27. Przybylska R. Wyrazy obce we współczesnym języku polskim. Wstęp. Wielki słownik wyrazów obcych. Kraków : Krakowskie wyd. naukowe, 2009. S. 5–18.
28. Rachwałowa M. Słownictwo tekstów naukowych. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź : Wyd. Polskiej Akademii Nauk, 1986. 100 s.
29. Ruszar J. M. Mane, Tekel, Fares. Obrazy Boga w twórczości Tadeusz Różewicza. Bielsko-Biała–Kraków : Wydawnictwo Naukowe ATH, Instytut Myśli Józefa Tischnera, 2019. 329 s.
30. Ruszar J. M. Słońce republiki. Cywilizacja rzymska w twórczości Zbigniewa Herberta. Kraków : Akademia Ignatianum, Wydawnictwo JMR Trans-Atlantyk, 2014. 380 s.
31. Sławiński J. Problemy literaturoznawczej terminologii. *Dzieło, język, tradycja*. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1974. S. 203–222.
32. Słownik wyrazów obcych PWN z przykładami i poradami. Warszawa : Wyd. Naukowe PWN, 2012. 1054 s.

33. Subocz P., Staroń I. *Nadkolory i nadaromaty*: Schulz, Muller, Blecher. Lublin : Wydawnictwo Episteme, 2017. 302 s.
34. Tischner J., ks. *Filozofia dramatu*. Kraków : Wydawnictwo Znak, 2012. 315 s.

References (translated & transliterated)

1. Bybyk, S. P., & Siuta, H. M. (2006). *Slovník inšomovnykh sliv. Tlumachennia, slovotvorennia ta slovovzhyvannia* [Dictionary of foreign words. Interpretation, word formation and word usage]. S. Ya. Yarmolenko (Ed.). Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
2. Bilozerska, L. P., Voznenko, N. V., & Radetska, S. V. (2010). *Terminolohia i pereklad* [Terminology and translation: textbook]. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
3. Vakulyk, I. I. (2014). *Davnohretska ta latynska movy yak dzherelo suchasnoi naukovoï terminolohii* [Ancient Greek and Latin languages as a source of modern scientific terminology]. Kyiv: Vydavnychi tsentr NUBiP Ukrainy [in Ukrainian].
4. Vakulyk, I. I. (2016). *Latynska mova: shliachy pronyknennia u novi zachidno-yevropeïski movy* [Latin language: ways of penetration into new Western European languages]. *Mizhnarodnyi filolohichnyi chasopys – International Philological Journal*, 257, 57–63 [in Ukrainian].
5. Herbert, Z. (2001). *Vybrani poezii* [Selected poetry]. V. Dmytruk (Trans.). Lviv: Kameniar [in Ukrainian].
6. Zarytsky, M. (2000). *Aktualni problemy ukrainskoho terminoznavstva* [Actual problems of Ukrainian terminology]. *Mova i kultura – Language and culture*, issue 1. Vol. 2. Kyiv: Vyd. dim Dmytra Buraho, pp. 88–90 [in Ukrainian].
7. Ligenza, W. (2021). *Bez rutyny. Pro poeziyu Vislavy Shymborskoyi ta Zbignyeva Herberta* [Without routine. About the poetry of Wisława Szymborska and Zbigniew Herbert]. T. Pavlinchuk (Trans.). Lviv: Litopys [in Ukrainian].
8. Ruszar, J.-M. (2020). *Mene, tekeli, peres. Obrazy Boha u tvorchosti Tadeusza Ruzhevycha* [Mane, Tekel, Fares. Images of God in Tadeusz Różewicz Works]. T. Pavlinchuk (Trans.). Lviv: Litopys [in Ukrainian].
9. Rushar, J.-M. (2021). *Sontse respubliky. Rymska tsyvilizatsiia u tvorchosti Zbignieva Herberta* [The Sun of the Republic. Roman Civilization in the Works of Zbigniew Herbert]. T. Pavlinchuk (Trans.). Lviv: Litopys [in Ukrainian].
10. Savenets, A. (2012). *Pereklad na storozhi inshosty* [Translation on the guard of otherness]. *Krytyka – Critics*, 11–12, 20–23 [in Ukrainian].
11. Suboch-Bialek, P., & Staron, I. (2022). *Nadkolory i nadaromaty. Shults, Miuller, Bleker* [Overcolors and overtones: Schultz, Müller, Blacker]. T. Pavlinchuk (Trans.). Lviv: Litopys [in Ukrainian].
12. *Suchasnyi slovník-minimum inšomovnykh sliv* [Contemporary dictionary of foreign words]. (2002). Kyiv: Dovira. 2002 [in Ukrainian].
13. Tischner, Yu. (2019). *Filosofiia dramy* [Philosophy of Drama]. T. Pavlinchuk (Trans.). Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].
14. Turovska, L. (2010). *Suchasni aspekty doslidzhennia ukrainskoi terminolohichnoi leksyky* [Modern aspects of the study of Ukrainian terminological vocabulary]. *Ukrainska naukova terminolohiia: zb. materialiv naukovo-praktychnoi konferentsii «Ukrainska naukova terminolohiia. Suspilni ta humanitarni nauky» – Ukrainian Scientific Terminology. Proceedings of the Scientific and Practical Conference "Ukrainian Scientific Terminology. Social sciences and humanities"*, 3. (pp. 44–52). Kyiv [in Ukrainian].
15. Shynkaruk, V. I. (Ed.). (2002). *Filosofskyi encyclopedychnyi slovník* [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].
16. Shapar, V. B. (2007). *Suchasnyi tlumachnyi psykholohichnyi slovník* [Contemporary explanatory psychological dictionary]. Kharkiv: Prapor [in Ukrainian].
17. Shymborska, V. (2011). *Mozhe, ce vse* [Maybe that is]. A. Savenets (Comp.). Olshanica: BOSZ [in Ukrainian and Polish].
18. Gajda, S. (1990). *Współczesna polszczyzna naukowa. Język czy żargon?* [Contemporary scientific Polish. Language or Jargon?]. Opole: Instytut Śląski w Opolu [in Polish].
19. Grucza, F. (1991). *Terminologia, jej przedmiot, status i znaczenie* [Terminology, its subject, status and meaning]. *Teoretyczne podstawy terminologii – Theoretical foundations of terminology*. F. Gruczy (Ed.). Wrocław–Warszawa–Kraków: Wyd. Polskiej Akademii Nauk, pp. 11–42 [in Polish].
20. Grucza, S. (2004). *Od lingwistyki tekstu do lingwistyki tekstu specjalistycznego* [From text linguistics to specialized text linguistics]. Warszawa: Zakład Graficzny UW [in Polish].
21. Guiraud, P. (1976). *Semantyka. Wiedza Powszechna* [Semantics. Common Knowledge]. Warszawa [in Polish].

22. Kielar, B. Z. (1991). Problemy tłumaczenia tekstów specjalistycznych [Problems of translating specialized texts]. *Teoretyczne podstawy terminologii – Theoretical foundations of terminology*. Wrocław, pp. 133–140 [in Polish].
23. Ligęza, W. (2016). Bez rutyny. O poezji Wisławy Szymborskiej i Zbigniewa Herberta [Without routine. About the poetry of Wisława Szymborska and Zbigniew Herbert]. Kraków: Instytut Myśli Józefa Tischnera [in Polish].
24. Lukszyn, J., & Zmarzer, W. (2006). *Teoretyczne podstawy terminologii [Theoretical foundations of terminology]*. Warszawa: Zakład Graficzny UW [in Polish].
25. Nowicki, W. (1979). *Metoda pracy nad terminologią wybranej dziedziny wiedzy [A method of working on the terminology of a selected field of knowledge]*. Warszawa: Wyd. Czasopism i Książek Technicznych SIGMA [in Polish].
26. Peńkos, J. (2001). *Przedmowa [Preface]. Słownik łacińsko-polski. Łacina w nauce i kulturze – Latin-Polish Dictionary. Latin in science and culture*. Kantor wydawniczy ZAKAMYCZE, 502p. [in Polish].
27. Przybylska, R. (2009). *Wyrazy obce we współczesnym języku polskim. Wstęp [Foreign words in modern Polish. Introduction]. Wielki słownik wyrazów obcych – Great dictionary of foreign words*. Kraków: Krakowskie wyd. naukowe, pp. 5–18 [in Polish].
28. Rachwałowa, M. (1986). *Słownictwo tekstów naukowych [Lexic of scientific texts]*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wyd. Polskiej Akademii Nauk [in Polish].
29. Ruszar, J. M. (2019). *Mane, Tekel, Fares. Obrazy Boga w twórczości Tadeusza Różewicza [Mane, Tekel, Fares. Images of God in the works of Tadeusz Różewicz]*. Bielsko-Biała–Kraków: Wydawnictwo Naukowe ATH, Instytut Myśli Józefa Tischnera [in Polish].
30. Ruszar, J. M. (2014). *Słońce republiki. Cywilizacja rzymska w twórczości Zbigniewa Herberta [The Sun of the Republic. Roman Civilization in the Works of Zbigniew Herbert]*. Kraków: Akademia Ignatianum, Wydawnictwo JMR Trans-Atlantyk [in Polish].
31. Sławiński, J. (1974). *Problemy literaturoznawczej terminologii [Problems of literary terminology]. Dzieło, język, tradycja – Work, language, tradition*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, pp. 203–222 [in Polish].
32. *Słownik wyrazów obcych PWN z przykładami i poradami [Dictionary of foreign words PWN with examples and advises]*. (2012). Warszawa: Wyd. Naukowe PWN [in Polish].
33. Subocz, P., & Staroń, I. (2017). *Nadkolory i nadaromaty: Schulz, Muller, Blecher [Schulz, Muller, Blecher]*. Lublin: Wydawnictwo Episteme [in Polish].
34. Tischner, J., ks. (2012). *Filozofia dramatu [Philosophy of Drama]*. Kraków: Wydawnictwo Znak [in Polish].

Статтю отримано 20.01.2023 року.

Прийнято до друку 02.03.2023 року.